

پژوهش کوتاهی درباره

شوندهای برآمدن و فروپاشی رسانه‌های زرتشتی

بخش ۱: از آغاز تا بهمن ۵۷

پژوهش: بوذرجمهر پرخیده

مطبوعات زرتشتیان ایران جدا از دیگر مطبوعات ایرانی نیستند. در نوشته پیش‌رو همراه با پرداختن کوتاه به تاریخ جراید در ایران، اشاره‌هایی نیز به مطبوعات زرتشتی خواهیم داشت و در چگونگی برآمدن و فروپاشی کندوکاوی خواهیم کرد. همراه تاریخ پیش رفتن، به ما یاری می‌دهد تا زمینه‌های بهتری برای شناخت شرایط سیاسی، اجتماعی که مطبوعات در آن رشد کرده و یا خاموش شده‌اند، پدید آید.

از آغاز انتشار نخستین شماره مجله ماهانه «همای»، از سوی زرتشتیان کرمان، تا کنون ۸۷ سال می‌گذرد. شمار نشریات زرتشتی، از ۸۷ سال پیش تا کنون زیاد نیستند و به غیر از مجله‌های هوخ، فروهر و چیستا که دیرپا و تداوم‌دار بوده‌اند، بقیه آن‌ها پس از مدت کوتاهی انتشار، جزو تاریخ شده‌اند.

با امید به این‌که این نوشته زمینه‌ای فراهم آورد برای پژوهشی گسترده‌تر در تاریخ مطبوعات زرتشتی که آن پژوهش نیز به سهم خود جزیی خواهد شد از تاریخ اجتماعی - سیاسی زرتشتیان.

از آغاز تا مشروطه

رویدادنگاران سرآغاز روزنامه‌نگاری در ایران را از دوره هخامنشیان می‌دانند. در دوره پادشاهی داریوش بزرگ خبرنگارهایی برای مردم آماده می‌شده که مردم از خبرهای دربار و آنچه در کشور روی می‌داده آگاه می‌شدند.

روزنامه‌نگاری در ایران، به مفهوم امروزی آن، از دوره قاجار (۱۲۱۰-۱۳۰۴خ) آغاز شد. در ۱۲۵۳خ، نخستین روزنامه ایران (حدود ۲۳۹ سال پس از نخستین روزنامه چاپی جهان در بلژیک) به همت میرزا صالح شیرازی به صورت ماهانه در دو ورق بزرگ چاپ سنگی شد. از این روزنامه با عنوان کاغذ اخبار (همان newspaper) یاد می‌شود. درآمدن این روزنامه تا ۱۲۵۶خ ادامه یافت و در این سال به دستور حاجی میرزا آقاسی، صدراعظم محمدشاه، تعطیل شد. گفتنی است که آغاز نشر روزنامه به زبان فارسی در هندوستان بوده است. شاید بتوان

روزنامه‌های چاپ هند را در شمار جراید ایران به حساب آورد. در دوره سلطنت ناصرالدین شاه، دومین روزنامه - که نخستین روزنامه محلی نیز بود - در ارومیه با نام «زاهیرآبادی باهرا» (پرتو روشنایی) به زبان آشوری منتشر شد.

سومین روزنامه به کوشش میرزاتقی‌خان امیرکبیر، بدون نام، منتشر شد. از شماره نخست آن با نام «روزنامه‌چه اخبار دارالخلافه طهران» یاد کرده‌اند. از شماره دوم به بعد، تا ده سال، این روزنامه با عنوان «روزنامه وقایع اتفاقیه» منتشر می‌شد. این روزنامه، نخستین نشریه مصور ایران به شمار می‌رود.

به طور کلی، از ۱۲۸۵ تا ۱۳۰۰ خ، که دوره پرشوری از مبارزه مردم برای گرفتن فرمان مشروطه بود، اهمیت مطبوعات دو چندان شد، چنانکه با وجود امکانات محدود، ۴۸۹ نشریه جدید منتشر شد که تنها ۹۸ عنوان آن به ۱۲۸۵ خ، نخستین سال دوره مشروطه، تعلق داشت.

نکته ۱: آغاز روزنامه‌نگاری در ایران نزدیک به ۲۴۰ سال پس از آغاز روزنامه‌نگاری در جهان بوده است.

نکته ۲: جرایدی که به دولت وابسته بودند، دوامی بیشتر داشتند.

نکته ۳: حاجی میرزا آقاسی، صدراعظم محمدشاه می‌تواند یک نشریه را تعطیل کند.

نکته ۴: در دوره آزادی پس از مشروطیت، مطبوعات اهمیت پیدا می‌کنند و شمار مطبوعات افزایش پیدا می‌یابد.

نکته ۵: آشوری‌ها، ارمنی‌ها و یهودی‌ها تا این دوره دارای نشریه هستند، ولی زرتشتیان تا این زمان نشریه‌ای ندارند، گرچه نسبت به دیگران از برتری نسبی در اقتصاد برخوردار بوده‌اند.

از کودتای ۱۲۹۹ خ تا پایان حکومت پهلوی اول

در سوم اسفند ۱۲۹۹ خ، کودتایی به رهبری سید ضیاءالدین طباطبایی (روزنامه‌نگار) و با همراهی رضاخان میرپنج (فرمانده قزاق) به وقوع پیوست که تحولات سیاسی و اجتماعی بسیاری در پی داشت. پس از کودتا، بر مبنای ماده چهارم اعلامیه «حکم می‌کنم»، همه روزنامه‌ها و جراید بسته شدند و در ۱۱ اسفند ۱۲۹۹ خ، سه روز پس از انتشار بیانیه دولت،

روزنامه ایران برای درج بیانیه منتشر شد. با سرآمدن حکومت نود روزه سیدضیاء، جراید فعالیت خود را از سرگرفتند. از روزنامه‌های مهم این دوره، روزنامه «قرن بیستم» به مدیریت میرزاده عشقی بود که در ۱۳۰۰خ در تهران و در سه دوره منتشر شد. قرن بیستم روزنامه‌ای انتقادی بود و عشقی در گیرودار جمهوری خواهی رضاشاه، مقاله‌های اعتراض‌آمیز علیه جمهوری چاپ کرد. او جان خود را بر سر انتشار قرن بیستم گذاشت.

* نخستین نشریه زرتشتیان، مجله ماهانه «همای» بود که از دی ماه ۱۳۰۱خ (برابر ۱۲ جمادی‌الاولی ۱۳۴۱ ه. ق) تا هفت شماره از سوی روانشاد خداداد دستور کیخسرو هورمزدی در کرمان منتشر می‌شده است.

دستور خداداد هورمزدی در سال ۱۲۸۲خ در خانواده‌ای روحانی در کرمان زاده شد. پدرش روانشاد دستور کیخسرو فرزند دستور رستم، موبد بزرگ کرمان بود. دستور خداداد در ۲۵ سالگی به عضویت انجمن زرتشتیان کرمان برگزیده شد. این موبد روشن فکر در سن ۳۶ سالگی، در اثر اشتباه پزشکی درگذشت و نشریه او تعطیل شد.

* یک ماه پس از انتشار همای در کرمان، در تهران «نامه فره‌وهر» به مدیریت خدارحم آبادیان به صورت هفتگی انتشار یافت (تاریخ انتشار شماره اول آن ۲۸ دلو ۱۳۰۱خ است). آبادیان گویا از انتشار «همای» در کرمان خبر نداشته و در شماره اول مجله خود می‌نویسد: «امروز در تمام ایران غیر از زرتشتیان، عموم ملل و طوایف دارای روزنامه هستند و زرتشتیان تنها ملتی می‌باشند که تا به امروز از این وسیله اصلاح و ترقی خود محروم بوده بنابراین بمناسبت اقتضای این دوره و فواید و پیشرفت کلیه امور روزنامه ما علی‌العجاله هفتگی منتشر می‌شود و پس مسروریم که به این مقصود نایل شدیم ...»

در ۱۳۰۲خ، عباس مسعودی با همراهی چند تن از دوستانش، نخستین مرکز خبرگزاری را در ایران راه‌اندازی کرد. این مرکز، خبرهای دریافتی را، پس از تهیه و تنظیم، در اختیار روزنامه‌های مشترک مرکز چون ایران، شفق سرخ، گلشن و کوشش می‌گذاشت. مسعودی همچنین در ۱۳۰۵خ با تأسیس روزنامه اطلاعات، که یکی از دیرپاترین روزنامه‌های ایران است، برای نخستین بار در ایران، روزنامه عصر دایر کرد.

با آغاز حکومت پهلوی اول (۱۳۰۴-۱۳۲۰خ)، سانسور و رکود بر جراید حاکم شد و پویایی و سیاست انتقادی، که خاص جراید سیاسی بود، از روزنامه‌نگاری ایران رخ بر بست و به تدریج از تعداد روزنامه‌ها کاسته شد تا حدی که به گفته طباطبایی، مدیر روزنامه تجدد ایران، در این دوره فقط شش روزنامه روزانه و هفتگی و فکاهی در تهران منتشر می‌شد که مدیران چهار روزنامه کوشش، اطلاعات، مهر ایران، و تجددایران نماینده مجلس شورای ملی بودند. گفتنی است که علاوه بر این شش نشریه که ویژگی آنها استمرار نشر در طول دوره پهلوی اول بوده است، جراید دیگری نیز مانند وطن، شفق سرخ، عصر آزادی، آینه ایران، ستاره جهان، اتفاق-اسلام منتشر می‌شده است. در این دوره نشریات حزبی وجود نداشت و جراید استقلال خود را از دست دادند و فقط روزنامه‌هایی توانستند به فعالیت خود ادامه دهند که در مسیر فکری قدرت حاکم بودند.

در این دوره نشریه‌هایی در زمینه ادبیات و هنر و ورزش منتشر شد که بر رونق فرهنگی ایران افزود، از آن جمله است: مجله آینده، به مدیریت محمود افشار، که از ۱۳۰۴خ تا اسفند ۱۳۰۶خ انتشار یافت و مقاله‌های ادبی، تاریخی و سیاسی آن را سیاست‌مدارانی چون محمدعلی فروغی و سیدحسن تقی‌زاده می‌نوشتند؛ مجله تعلیم و تربیت را وزارت معارف در ۱۳۰۴خ منتشر کرد که بعدها به آموزش و پرورش تغییر نام داد و تا ۱۳۵۷خ نشر آن ادامه یافت؛ مجله مهر که در ۱۳۱۲خ و مجله مهرگان که در ۱۳۱۴خ منتشر شدند؛ مجله نامه هنر، که وزارت پیشه و هنر آن را از ۱۳۰۶ تا ۱۳۱۶خ به صورت ماهانه و نامرتب منتشر می‌کرد؛ سینما و نمایشات، که اولین نشریه سینمایی بود، و در ۱۳۰۹خ به صورت ماهانه انتشار یافت. مجله موسیقی، که پس از تأسیس اداره موسیقی در وزارت فرهنگ، از ۱۳۱۷ تا ۱۳۵۷خ، در سه دوره متفاوت، منتشر شد.

نکته ۶: با روی کار آمدن رضاشاه مطبوعات آزادی نسبی خود را از دست دادند. بیشتر جراید دولتی شدند و کسانی که روزنامه و یا مجله مستقل به راه انداختند مانند میرزاده عشقی و فرخی یزدی کشته و یا به زندان انداخته شدند.

نکته ۷: نخستین نشریه زرتشتی توسط یک موبد روشن‌فکر در کرمان راه اندازی شد. این

نشریه پس از درگذشت این موبد در جوانی تعطیل شد.

نکته ۸: دومین نشریه زرتشتی در تهران به راه افتاد و تا وقتی که بنیانگذار آن می‌خواست و توان داشت به کار ادامه داد.

نکته ۹: در این دوره هیچکدام از نشریه‌های زرتشتی سیاسی نبودند.

نکته ۱۰: در این دوره زرتشتیان در سیاست دخالت نمی‌کردند و اصولاً در سیاست حرفی برای گفتن نداشتند. در این روزگار بیش از ۹۰ درصد زرتشتیان روستایی و بی‌سواد بودند.

نکته ۱۱: در دوره پهلوی اول، ارباب‌های بزرگی مانند ارباب جمشید و ارباب کیخسرو و ... به فکر ایجاد نشریه نیفتادند. ارباب کیخسرو با اینکه کتاب‌هایی در زمینه دین و آیین زرتشتیان نوشت، ولی هیچگاه در فکر به راه انداختن روزنامه و مجله نبود. زیرا بیشتر کسانی که در این دوره به کار روزنامه‌نگاری می‌پرداختند، مردان سیاسی و به دنبال بهره‌برداری سیاسی از نشریه-ها بودند. از سوی دیگر ارباب‌های زرتشتی در آن روزگار بیشتر به فکر تجارت، دادوستد، خرید زمین و ... بودند و غیر ارباب‌ها هم نه سرمایه و نه سواد به راه انداختن روزنامه و مجله و کار روزنامه‌نگاری را داشتند.

نکته ۱۲: گرایش فکری در دوره رضاشاه به سوی ایران باستان بود، به همین دلیل زرتشتیان نیازی برای دایر کردن روزنامه و مجله نمی‌دیدند، چرا که حکومت خود به سوی مبانی فکری زرتشتیان پیش می‌رفت. بسیاری از نشریات جدی این دوره گرایش‌های ایران باستان و زرتشتی داشتند، مانند مجله مهر و مجله مهرگان.

نکته ۱۳: به جز دو نشریه‌ای که زرتشتیان در این دوره به چاپ رساندند، و بسیار کم‌دوام بودند، تا پایان دوره رضاشاه زرتشتیان خاموش بودند و هیچ کاری در زمینه مطبوعات نکردند.

نکته ۱۴: تنها چند تن از موبدان و روشن‌فکران برای راه انداختن نشریه‌های زرتشتی احساس نیاز می‌کردند. برای نمونه خدارحم آبدیان که نشریه نامه‌فروهر را به راه انداخت، در نخستین شماره این نشریه می‌نویسد: «امروز در تمام ایران غیر از زرتشتیان، عموم ملل و طوایف دارای روزنامه هستند و زرتشتیان تنها ملتی می‌باشند که تا به امروز از این وسیله اصلاح و ترقی خود

محروم بوده بنابراین بمناسبت اقتضای این دوره و فواید و پیشرفت کلیه امور روزنامه ما علی-
العجاله هفتگی منتشر می‌شود و پس مسروریم که به این مقصود نایل شدیم...»

دوره پهلوی دوم

از ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲خ، بار دیگر آزادی‌های صدر مشروطه برای جراید فراهم شد. در ماه‌های نخست، جراید زیادی با کسب امتیاز به خانواده مطبوعات پیوستند، چنان که در سه ماه، نزدیک به سیصد مجوز روزنامه و مجله صادر شد. این تعداد افزون بر روزنامه‌های دوره رضاشاه (نظیر آینده ایران، اطلاعات، ایران، کوشش، و اقدام) بود که در این دوره به کار خود ادامه دادند. در میان جراید تازه تأسیس، روزنامه کیهان به مدیریت عبدالرحمان فرامرزی از مشهورترین روزنامه‌هایی بود که در ۱۳۲۱خ، با هدف رقابت با روزنامه اطلاعات، منتشر شد. از ویژگی مطبوعات این دوره می‌توان به این موارد اشاره کرد: درج مشکلات مردم در طیف وسیع، انتقاد گسترده از دولت‌های وقت، اتحاد و همکاری در قالب گروه‌های مطبوعاتی، ابتکار مدیران جراید در هم‌دلی با صاحبان جراید توقیف شده (پدیده جان‌شینی)، ظهور مطبوعات جناحی و درگیری قلمی مدیران آن با یکدیگر. نخستین نشانه‌های آزادی قلم چاپ نوشته‌های تند برضد حکومت ساقط شده رضاشاه و درخواست محاکمه برای عوامل بازمانده آن دوران نمود داشت.

با تشکیل احزاب سیاسی، بسیاری از جراید به خدمت احزاب در آمدند که آغازی برای دسته‌بندی جراید چپ و راست و ملی‌گرا در دهه ۱۳۲۰خ بود. در پی رونق مطبوعات حزبی و جناحی، درگیری‌های قلمی نیز شدت گرفت. حزب توده، که به دلیل وسعت تشکیلات، جراید پرشماری (نظیر رزم، رهبر، نامه مردم، فرمان ظفر و به‌سوی آینده) در اختیار داشت، با جراید راست‌گرا — که حامی سید ضیاءالدین طباطبایی و وابسته به احزابی چون حزب اراده ملی بودند به نزاع قلمی برخاست

آزادی قلم بین سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲خ با شدت و ضعف ادامه داشت و مظهر این آزادی، انتقادهای تند از دولت بود که، با وجود محدودیت‌های نسبی، هم‌چنان صورت می‌گرفت و گاه

چنان شدت می‌یافت که عبدالحسین هژیر، نخست‌وزیر وقت، در پی حملات پی‌درپی جراید گفت: «باید شمشیر قلم را مرتب نکشید که گند می‌شود»

جنبش مردمی برای ملی کردن صنعت نفت، شور جدیدی در جراید ایجاد کرد. دو روزنامه باختر امروز (به مدیریت حسین فاطمی) و شاهد (به مدیریت مظفر بقایی کرمانی) در تابستان ۱۳۲۸خ، به مثابه بلندگوی ملی‌گرایان برای ملی کردن صنعت نفت، پدید آمد. پس از ترور رزم‌آرا (اسفند ۱۳۲۹خ)، جنبش مردم به پیروزی رسید و صنعت نفت در ۲۹ اسفند ۱۳۲۹خ ملی شد. با نخست‌وزیری دکتر مصدق در اردیبهشت ۱۳۳۰خ، دوره‌ای از آزادی قلم برای روزنامه‌نگاران فراهم آمد که در تاریخ مطبوعات ایران کم مانند است. دادن آزادی قلم از نخستین اقدامات دکتر مصدق بود. او اعلام کرد که مطبوعات هر قدر از وی و دولتش انتقاد کنند تحت تعقیب قرار نخواهند گرفت.

دوره دوازده ساله ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲خ، دوره بی‌مانندی در تاریخ مطبوعات ایران است. شمار مطبوعات با وجود اشکالات مختلف دولت در اعطای امتیاز، در این دوره رشد فزاینده‌ای داشت. ۲۶۸۲ عنوان جدید به مطبوعات کشور پیوست که بی‌سابقه و بیانگر اهمیت این برهه از تاریخ مطبوعات ایران است و اگر مجموع عناوین جراید را از آغاز تا ۱۳۳۲خ در نظر بگیریم، از حدود ۴۳۷۶ عنوان، ۵۶٪ کل مطبوعات کشور به این دوره دوازده ساله تعلق دارد. از ویژگی‌های مهم این دوره، افزایش شمار جراید خصوصی بود که در کنار ۱۲۹ عنوان نشریه دولتی، فعالیت می‌کردند.

از سوی زرتشتیان تا پیش از کودتای ۱۳۳۲خ نشریات زیر بنیاد نهاده شد:

* **اندیشه ما**: نشریه سازمان جوانان زرتشتیان - دوازده شماره از دی ۱۳۲۴ تا بهمن ۱۳۲۵خ.

* **پشوتن**: با صاحب امتیازی کیخسرو کشاورز - دوازده شماره در سال ۱۳۲۷خ.

* **هوخت**: با صاحب امتیازی دکتر رستم صرفه - از فروردین ۱۳۲۹خ آغاز به انتشار می‌کند و

به طور مرتب در هر سال به طور پی‌درپی ۱۲ شماره انتشار یافته است و سرچشمه خدماتی فرهنگی ارزنده‌ای به جامعه زرتشتی بوده است. شورای نویسندگان اولیه این نشریه مهندس

رستم پارکی، دکتر فرهنگ مهر، دکتر موبد سهراب خدابخشی، دکتر اسفندیار دارابیان، بانو فرنگیس یگانگی (شاهرخ) به همراهی دکتر رستم صرفه بوده است. اردشیر جهانبان که از آغاز انتشار همکاری خود را با مجله هocht آغاز کرده بود، از شماره بهمن ۱۳۵۱ خ. به سردبیری مجله هocht می‌رسد و تا واپسین شماره، او به همراه دکتر سروشیار صرفه مجله را اداره می‌کند. شوربختانه این مجله با ارزش زرتشتی پس از سی و چهار سال انتشار مرتب و بدون جافتادگی، در آبان ماه ۱۳۶۳ خ. خاموش می‌شود.

* **نامه مزدیسنان**: با صاحب امتیازی اردشیر بردبار، از آبان ماه ۱۳۳۰ خ. هر پانزده روز یکبار با قطع روزنامه‌ای منتشر می‌شد. روزنامه‌ای بوده است انتقادی و تحلیلی. این نشریه از سوی انجمن مزدیسنان تهران و به سرپرستی مهندس رستم پارکی نشر پیدا می‌کرده است.

* **پیک کنکاش موبدان تهران**: از فروردین ماه ۱۳۳۱ خ آغاز به چاپ می‌کند. در شماره‌های نخست آن نام هیچ نویسنده‌ای دیده نمی‌شود. از شماره دوم به بعد روی جلد نوشته شده است: «هزینه چاپ این شماره و شماره قبل از دهش فرزانه خیراندیش ارباب فریدون رستم صداقت پرداخت شده...»

* **وهومن**: با گرایش چپ، با صاحب امتیازی اردشیر وفاداری (۱۳۰۰-۱۳۶۱ خ) در مهر ماه ۱۳۳۱ خ. به سردبیری پرویز شهریاری منتشر شد و در قطع روزنامه‌ای در ۴ صفحه و به صورت هفتگی، و آخرین شماره آن دو روز پیش از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ خ. پخش شد.

* **نامه ایران و بیج**: با صاحب امتیازی و سردبیری مهندس رستم پارکی از آبان ماه ۱۳۳۵ خ. به صورت ماهانه انتشار پیدا کرده و بعد از ۹ شماره توقیف می‌شود.

* **پندار**: نشریه سازمان جوانان زرتشتی یزد، نخستین شماره در ۱۵ خرداد ۱۳۳۱ خ. منتشر شده است. این مجله ماهانه بوده و دوره سوم آن با نام «پندارها» به صاحب امتیازی گشتاسب کرمانی و سردبیری اردشیر موبد منتشر می‌شده است. شماره‌های دقیق منتشر شده از این نشریه مشخص نیست.

پس از کودتای ۲۸ مرداد بسیاری از جراید تعطیل شدند یا امتیازشان لغو شد. گروهی از جراید

نیز، پس از استقرار حکومت کودتا، تغییر موضع دادند. بیشتر مطبوعات فعال پس از کودتا مخالف دکتر مصدق و حامی دربار بودند.

پس از امرداد ۱۳۳۲خ بسیاری از مطبوعات از سیاست دست کشیدند و عامه‌پسند شدند و کیفیت آنها پایین آمد.

از ۲۸ امرداد ۱۳۳۲خ تا ۲۲ بهمن ۱۳۵۷خ بیشتر نشریه‌ها سمت و سوی حکومتی دارند و بیشتر آن‌چه در آن‌ها نوشته می‌شود زیر نگاه تیزبین حکومتی است و به مسایل و تحلیل‌های سیاسی کمتر پرداخته می‌شود. مقاله‌های فرهنگی، تاریخی، هنری و ... به همراه گرایش‌های اجتماعی به غرب، نزدیک به همه صفحه‌های روزنامه و مجلات این دوره را پر کرده است. در امرداد ۱۳۳۴خ سومین قانون مطبوعات در ۴۲ ماده به تصویب رسید که بر اساس آن تمام قوانین و مقررات مغایر با آن لغو شد. این قانون تا پایان حکومت پهلوی مرجع رسیدگی به امور مطبوعات بود. در جریان تحولات کشور در فاصله سالهای ۱۳۳۹ تا ۱۳۴۲خ، که در پی اجرای سیاست‌های امریکا برای ایجاد دموکراسی و مقابله با کمونیسم، آزادی نسبی در ایران پدید آمد، از فشار بر مطبوعات کاسته شد، ولی بار دیگر از پانزدهم خرداد ۱۳۴۲خ اختناق حاکم شد. از ۱۳۴۲خ، با آغاز نوعی سیاست‌زدایی از مطبوعات، از چاپ خبر و مقاله‌های سیاسی و انتقادی جلوگیری شد.

نشریه‌های زرتشتی که در این دوره راه‌اندازی شدند:

* **فروهر** : صاحب امتیاز، سازمان فروهر، مدیر مسوول هرمزدیار هرمزدیاری . این نشریه در آغاز نشریه داخلی سازمان فروهر بوده و به شکل پلی‌کپی و پس از آن در قطع وزیری و با نام «گزارش ماهانه» منتشر می‌شده است. از سال ۱۳۶۴خ. به بعد به صورت دو ماهنامه، هر سال ۶ شماره به طور مرتب چاپ و منتشر شده است . در دوره‌های گوناگون این نشریه دیرپا، مقاله-هایی در زمینه تاریخ و فرهنگ ایران باستان و دین و آیین زرتشتی منتشر شده و می‌شود.

* **نشریه انجمن فرهنگ ایران باستان** : این نشریه که ارگان انجمن فرهنگ ایران باستان

بوده است ، به طور نامرتب ، از سال ۱۳۵۰خ. تعداد ۱۶ شماره منتشر شده است . مدیران مسوول این نشریه دکتر فرهنگ مهر بوده و نخستین شماره دوره اول این نشریه در اسفند ماه

سال ۱۳۴۴خ. به چاپ رسیده است.

***مهنامه زرتشتیان**: به صاحب امتیازی انجمن زرتشتیان تهران و به سردبیری مهندس

رستم پارکی، این نشریه از سال ۱۳۵۱خ. تا سال ۱۳۵۶خ. منتشر شده است.

در ۱۳۵۳خ، دومین توقیف دسته‌جمعی جراید صورت گرفت و حدود ۶۳ نشریه توقیف شد که از جمله آنها، نشریات پرشمارگانی چون سپید و سیاه، تهران مصور، روشنفکر، فردوسی، امیدایران، و سالنامه دنیا بود. گستردگی این توقیف چنان بود که مجله‌های ادبی را نیز در بر گرفت و مجله سخن، که طی سی سال از نظارت معاف بود، در این دوره بارها توقیف شد. در ۱۳۵۶خ، نزدیک به نود تن از روزنامه‌نگاران به جمشید آموزگار، نخست‌وزیر وقت، که از دادن آزادی مطلق به روزنامه‌ها سخن گفته بود، نامه نوشتند و یادآور شدند که جراید نه تنها از آزادی برخوردار نیستند، بلکه سانسور ساواک شدیدتر شده است.

پس از سقوط دولت آموزگار، تنش میان مطبوعات و دولت، مسوولان را بیش از پیش نگران کرد؛ از این‌رو، دولت برای نظارت بیشتر، نظامیان را در روزنامه‌های کیهان و اطلاعات مستقر کرد که به اعتصاب کارکنان این دو روزنامه انجامید و روزنامه‌های کیهان، اطلاعات و آیندگان قطعنامه‌ای منتشر کردند و در آن خواستار لغو کامل سانسور مطبوعات، دخالت نکردن دولت، و تضمین امنیت و مصونیت سیاسی و شغلی روزنامه‌نگاران شدند. در پی موافقت دولت با خواست آنان، اعتصاب چهار روزه پایان یافت و سانسور برچیده شد.

در کمتر از یک ماه پس از روی کار آمدن دولت ازهارى (آبان ۱۳۵۷خ)، روزنامه آیندگان، به سبب چاپ اخبار تظاهرات مردم و حمله نظامیان به آنها، توقیف شد و چند تن از روزنامه‌نگاران اطلاعات، آیندگان و کیهان دستگیر شدند؛ از این‌رو، بار دیگر اعتصاب از ۱۵ آبان ۱۳۵۷خ از سر گرفته شد که دو ماه ادامه یافت. پس از سقوط دولت ازهارى و روی کار آمدن دولت بختیار (۹ دی ۱۳۵۷خ)، هیات مدیره سندیکای نویسندگان و خبرنگاران مطبوعات، با صدور بیانیه‌ای، پایان اعتصاب را اعلام کرد. آخرین رویارویی دولت با مطبوعات پیش از سقوط حکومت پهلوی، بازداشت پنج تن از روزنامه‌نگاران به اتهام «اخلال در امنیت» در بهمن ۱۳۵۷خ بود، ولی آنان در پی شکایت انجمن دفاع از آزادی مطبوعات به مجامع بین‌المللی، از جمله سازمان ملل، و

اعتراض وکلای دادگستری، پس از چهار روز در نهم بهمن آزاد شدند.
نکته ۱۵: از شهریور ۱۳۲۰ تا مرداد ۱۳۳۲خ دوره‌ای بود که دو ویژگی داشت؛ یکی مطبوعات به نسبت دوره رضاشاه آزادتر بودند و دیگر اینکه ایران به گونه‌ای با غرب ارتباط پیدا کرده بود و به سوی نوگرایی و غرب‌گرایی می‌رفت و ایرانی‌ها هم به پیروی از غرب حزب‌های سیاسی گوناگون و نشریه‌های گوناگون درست کرده و تا می‌توانستند در سیاست و فرهنگ قلم‌فرسایی می‌کردند.

نکته ۱۶: در این دوره شماری از زرتشتیان به گروه‌های چپ و به ویژه حزب توده پیوسته بودند و در آن جا قلم می‌زدند.

نکته ۱۷: باز هم در این دوره از روزنامه داشتن پولدارها و ارباب‌ها خبری نیست. روزنامه‌نگارهای زرتشتی در این دوره دو دسته‌اند؛ یکی چپ‌ها؛ مثل پرویز شهبازی و دسته دیگر؛ آن‌هایی که دغدغه اجتماع و کارهای اجتماعی دارند؛ مثل مهندس پارکی.

نکته ۱۸: مسایل دینی و فرهنگی در نشریه‌های زرتشتی در این دوران بسیار کم‌رنگ است. در این سال‌ها به جز نوشته‌های چاپ شده در «پیک کنکاش موبدان تهران» و چند نوشته از موبد شهزادی در هوخ، و نوشته‌هایی در مجله کم‌دوام «پشوتن»، در زمینه دینی و فرهنگی نوشته‌های پربار دیده نمی‌شود.

نکته ۱۹: از همه مجله‌ها و نشریه‌های این دوره تنها هوخ به دوره طولانی انتشار می‌رسد و بقیه تعطیل می‌شوند. وابستگی به شخص و نداشتن سازمان اداره کننده یکی از دلایل تعطیلی بیشتر آن‌ها است (مانند «پشوتن»). دلیل دیگر؛ نداشتن خواننده و نداشتن بودجه بوده است. وابستگی به سازمان و یا گروهی خاص از دیگر دلایل تعطیلی نشریات بوده است، چراکه با تعطیلی آن گروه، نشریه وابسته به آن نیز تعطیل می‌شده است (مانند «اندیشه ما»).

نکته ۲۰: وابستگی به حکومت یکی از دلایل ماندگاری ماندگاری نشریه بوده است.

نکته ۲۱: پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲خ، هنگامی که ایران به گونه‌ای می‌خواهد خود را نوین جلوه دهد، باز هم زرتشتیان از این جنبه عقب می‌مانند و در دوره نوین چیزی برای گفتن

ندارند و به دلیل پایین بودن نوشته‌ها، با نشریه‌های روز نمی‌توانند برابری کنند و در لاک خود و خبرهای داخلی و سازمانی خود باقی می‌مانند.

بد نیست در پایان نگاه کوتاهی داشته باشیم به وضعیت مطبوعات دیگر غیرمسلمانان ایرانی: آشوری‌ها: دیرینگی نخستین نشریه غیرمسلمانان، به اندازه عمر تاریخ روزنامه‌نگاری در ایران است. پیش‌آهنگ این نشریات، زاهر یرادی‌باھرا (پرتو روشنایی) به زبان آشوری بود که در ارومیه چاپ می‌شد و دومین روزنامه ایران، پس از کاغذ اخبار، و نخستین روزنامه محلی نیز به شمار می‌آمد. این نشریه دینی و اجتماعی را پروتستان‌های ارومیه با نظارت مبلغان امریکایی، برای آشوری‌های ارومیه، به طور ماهانه، در نوامبر ۱۸۴۹م منتشر کردند و انتشار آن ۶۹ سال تا ۱۹۱۸م، ادامه یافت.

ارمنیان: ارمنیان دومین گروه بودند که در دوره ناصری وارد عرصه مطبوعات شدند. گفتنی است که سابقه انتشار نخستین نشریه ارمنیان ایران، با نام «آزادآرار» (خبر رسان)، به حدود ۱۷۹۴م بر می‌گردد که به همت یک ایرانی به نام هارووطن شمادینان، در شهر مدرّس هندوستان به چاپ رسید و با آنکه بیش از دو سال نپایید، سرآغازی برای نشریات ارمنی‌زبان در جهان بود. صد سال پس از نشر آزادآرار، نخستین نشریه ارمنی‌زبان در ایران، با نام شاویق (گذرگاه)، در حدود ۱۸۹۴م (۱۲۷۲خ) در تهران منتشر شد. برخی احتمال داده‌اند که جوقایی لرابر (جلفای روشنفکر)، چاپ جلفای اصفهان، قدیمی‌تر از شاویق باشد.

یهودیان: سابقه آشنایی یهودیان با مطبوعات به تأسیس مدارس فرانسوی آلیانس در ایران برمی‌گردد که عامل تحول فکری در میان یهودیان ایران بوده است. از همین‌رو، نخستین نشریه یهودیان را دانش‌آموختگان این مدرسه منتشر کردند. در دوره حکومت احمدشاه قاجار، دو برادر به نام‌های مردخای بن ابراهام و آشر بن ابراهام (از دانش‌آموختگان مدرسه آلیانس)، نخستین نشریه فارسی‌پود (به زبان فارسی با خط عبری) را با نام شالم (سلام) در ۱۳۳۳خ در تهران منتشر کردند.

در بخش ۲ این پژوهش به نشریه‌های زرتشتی زیر پرداخته خواهد شد:

* چیستا : صاحب امتیاز پرویز ملکپور و به سردبیری استاد پرویز شهریاری، از شهریور ماه ۱۳۶۰خ. تا کنون منتشر شده است، سالی ۱۰ شماره به طور مرتب و تا پایان فروردین ۱۳۸۴خ. به تعداد ۲۱۷ شماره از آن منتشر شده است.

* وهومن: به صاحب امتیازی افلاطون ضیافت : سردبیر بوذرجمهر پرخیده از سال ۱۳۷۰خ. منتشر شده است و ۲۷ شماره از آن انتشار یافته است.

*امرداد : صاحب امتیاز جمشید کیومرثی ، از امرداد سال ۱۳۷۸ به صورت دو هفتگی در قطع روزنامه منتشر شده است. نخستین سردبیر امرداد آتوسا دیناریان، پس از او کیوان هور و هم- اکنون، به مدیر مسوولی و سردبیری بابک سلامتی در حال انتشار است. امرداد به طور مرتب تا کنون ۲۲۳ شماره منتشر شده است.

* پیک کنکاش موبدان که حدود ۲۲ شماره منتشر و تعطیل شد. دوره جدید این نشریه که یک مجله دینی و عقیدتی است، از سال ۱۳۸۴خ. شروع به نشر کرده و به صورت فصلنامه منتشر می‌شود.

... و نشریه‌های جدید به مانند پارسیان، فرازنامه، پارس‌نامه، واچک و